Varga Ilona

Hosszú út Piroskáig

Fakanalas Janás történeteiből

Janás egyre kedveszegettebben üldögélt a kedvenc fája alatt. Erősen gondolkodott, de nézhetett akármerre, semmit nem észlelt, amiből ötletet meríthetett volna. Ez alkalommal sem a bogarak, sem a madarak és semmiféle csúszó-mászók nem segítettek. Bánta is már, hogy olyan hamar megígérte segítségét, de szegény Rebi néni sírásának ki tudott volna ellenállni. Akinek érző szíve van, az bizonyosan nem.

– Édes Janás, már csak a te eszedben bízom, hisz amint mondják, s amint való igaz is, okos ember vagy. Okos, mint a nap. Én már nem tudok már mit kezdeni Dezső fiammal. Ha nincs az az áldott jó lélek, a te vejed, akkor most már ő is börtönben van, mint az a három gazember cimborája, akivel betörtek a kastélyba. Tele voltak a zsákjaik ezüstvillákkal, késekkel, kanalakkal, amikor a csendőrök rajtuk ütöttek. Még tálcákat és kancsókat is elemeltek. Mondtam én, hogy ne barátkozzék azokkal a haramiákkal, ne részegedjen le naponta mindenki csúfjára. Nem hallgatott rám. Sírtam, rimánkodtam neki, de kinevetett s folytatta tovább. Lassan már semmink sem marad, mert mind elhordja borra meg kártyára. Ferkó, a vejed volt az – Isten áldja meg érte! – aki rábeszélte a csendőröket, adjanak még egy esélyt Dezsőkémnek, mert ő csak megtévedt, nem igazi bűnöző. A két csendőr meg jól elkalapálta, de jószágigazgató úr kérésére elengedték. Mondták neki, becsülje meg magát, mert legközelebb már ennyire sem kímélik. Dezsőkém azonban ugyanúgy folytatja, mint annak előtte. Annyi változott csak, hogy most a szomszéd falu kocsmájába viszi a pénzecskénket. Sosem hittem, hogy örülni fogok, hogy az apja odaveszett a háborúban, de legalább neki nem kell ezt végignéznie. A paptól is, a vejedtől is tanácsot kértem. Mindketten azt mondták, hogy te majd kitalálsz valamit. Ez hozott ide a cigánysorra könyörögni néked…

Janás minden egyes szavára emlékezett, de leginkább arra, hogy Rebi néni úgy sírt a végén, mint a záporeső. Csoda-e, ha megesett rajta a szíve? Meg aztán Ferkót is féltette: ha a fiú nagyobb bűnre téved, agyoncsap végül valakit, akkor őt is elővehetik, hisz miatta volt szabadlábon… Most meg itt ül, és fogalma sincs arról, miként mászik ki ebből a slamasztikából. Épp – ki tudja hányadszor – bosszankodva csóválta a fejét, amikor csoszogó léptek zajára lett figyelmes. Patyu bácsi, a halas igyekezett hozzá.

– Mi van veled Janás? Amikor lementem a folyóra, már akkor itt üldögéltél. Visszajövet néhány hallal megleptelek volna. Csaknem itt voltam már, de annyira törted a fejed, rám se hederítettél. Fél órája újra idenéztem. Láttam, még mindig itt vagy, úgy hogy mégiscsak idehoztam a sügéreket. Vidd haza Ticának, süsse meg a gyerekeknek! Nézd! Meg is tisztítottam őket, amíg töprenkedtél!

Janás felragyogó szemmel tekintett rá, majd, mint aki eszét vesztette, ugrott talpra. Átölelte, megemelte az öreget, s mintha táncolna vele, körbe-körbeforgott. Még arcon is csókolta. Köszönte a szívességet, átvette a halakat, illőn elbúcsúzott, s rohanvást indult hazafelé. Patyu bácsi pedig mosolyogva nézett utána, s elégedetten állapította meg:

– Nem gondoltam, hogy ennyire szereti a halat.

Fakanalas Janás talicskáját tolta, de most nem fatányérokkal, teknőkkel, kanalakkal és fonott kosarakkal volt telirakva. Egyáltalán semmi nem volt rajta, mindössze egy ásó és egy kislapát. Egy fölöttébb mérges fiatalember kísérte, aki mindenbe belerúgott, kavicsba, fába, ami csak az útjába került. Ha más nem volt, a port rugdosta nagy dühösen. Csendőrök ragadták ki a kocsmaházból, s hurcolták ide a cigánysorra, néhány pofonnal is nyomatékosítva, hogy vagy ezzel a híres cigánnyal vonul napokon át, vagy hűvösre teszik. Csak, ha ez a vigyorgó roma elengedi a szolgálatból, akkor mehet haza. Bár igaz, ami igaz, van valami furcsa ebben a fickóban. A járőr mindkét tagja szalutált neki érkezéskor és távozáskor is. Persze amennyi legendát hallott már róla, ez is belefér.

– Nekem ugyan cigány nem parancsol! – szögezte le rögtön, összecsapást remélve, de Janás csak helyeslőleg bólogatott erre.

A taligával legelőször a malomhoz mentek, ahol fölraktak két nagy zsákot. Az egyikben köles héja, a másikban lenmagé van – adta magyarázatát a molnár. Adok egy kis malomkő-morzsalé-

kot is, hátha az is jól jön – tette hozzá. Sok ház volt még ahol megálltak. A kovács vasport, vasszilánkot, a mészégető faszénhamut adott két nagy zsákkal. Dezső tőle hallotta először Minca nyanya nevét, mivel Janás a lelkére kötötte: adja át neki az üdvözletét. A bíró házánál kősót és kávézaccot kaptak, a szomszéd falu egyik portájánál apró fémforgácsokat, egy másiknál, az intarziakészítő asztalosnál pedig zúzott csigaházzal, törött kagylóhéjjal teli dobozocskát. Délig egyre gyűltek a furábbnál is különösebb rakományok, ám ők csak mentek egyre messzebb. Már a harmadik falut is megjárták, egymáshoz azonban nem szóltak egy szót sem.

Dezsőben ugyan többször is ágaskodott a kíváncsiság. Először azt kérdezte volna, hogy tulajdonképp hová igyekeznek? Másodszor, hogy ki is az a Minca nyanya, akit többen is felemlegettek. Ahogy telt az idő, egyre inkább feltűnt az is, hogy Janást mindenütt milyen túláradó szeretettel, tisztelettel fogadták. Azt vette észre magán, hogy ő is kezdi más szemmel nézni. A nagy ölelkezéseket látva már-már megkérdezte, hogy miféle atyafiságban áll ezekkel az örvendezőkkel, mert egyikük sem látszik cigánynak. Amikor a gyomra már réges-rég elverte a delet, leginkább azt kérdezte volna, miért nem fogadják el a szíves ebédre hívásokat, hiszen Janás sem evett falásnyit reggel óta.

– Most még felmegyünk arra a dombra – törte meg a csendet Janás. – Ásunk egy zsák homokot, és meg sem állunk az öreg Minca házáig. Estére érünk oda.

Dezső hálás volt a kéretlen tájékoztatásért, s úgy gondolta, köszönetként ő is mondd valamit.

– Éhes vagyok! – közölte a tényt. – Miért nem ettünk valahol? Szívesen kínáltak minket több helyen is.

– Akik együtt vannak, együtt kell egyenek. Ott fogunk enni, ahol csakugyan szívesen adnak nemcsak nekem, hanem neked is. Ne csapjon be, amit mondtak! Eddig csak Mincát és engem tiszteltek volna meg az ételekkel, téged csak a rend kedvéért hívtak az asztalhoz, mivel, hogy velem vagy. Nem szolgáltad meg a kedvességüket.

Dezső sokáig töprengett ezen, volt ideje, hisz messze mentek, de aztán kapiskálni kezdte a dolgot. A domboldalban ő fogta meg elsőként az ásót, majd a lapátot is. Janásnak csak tartania kellett a zsákot. Amikor pedig leértek, átvette a talicskát is. Attól kezdve ő tolta. Kevés idő múlva ezért már feljogosítva érezte magát, hogy újabb kérdéseket tegyen fel.

– Ki az a Minca nyanya?

– Minca *néni* – nyomta meg a néni szót Janás – egy nyolcvanadik éve felé járó derék cigányasszony. Fiatalon megözvegyült, napszámba járt, s ha az nem akadt – már pedig, ahogy öregedett, egyre ritkábban fogadták fel – úgyhogy gombát meg gyógyfüveket, erdei bogyókat árulgatott. Ott éldegélt a mi falunkban, de még gyerek voltam, amikor menekülnie kellett. Rágyújtották a kulyibáját, maga is csaknem ott éget. Az udvarokból ugyanis éjszakánként sorra tűntek el az állatok. Csirkék, tyúkok, libák, de még nyulak is. Akárhogy vigyázták őket, bármi csapdát állítottak, csak nem fogtak fülön senkit. A rejtélyes lopások pedig folytatódtak. Ha pedig bűn van, bűnösnek is kell lennie. Ha azt nem lelik, hát kineveznek bűnösnek valakit. Bűnbaknak mindig ott a cigány. Minca nénit gondolták bűnösnek, így lett földönfutó. Akkor került ilyen messze a helytől, ahol született, ahol mindent és mindenkit ismert, ahol a férjét és a fiait eltemette… Jóval később ugyan tetten érték az igazi bűnöst, az útkaparót – szégyellték is sokan magukat a faluban – azt azonban, amit Minca néni ellen elkövettek, nem lehetett többé jóvátenni… De a többit talán elmondja majd maga.

Minca néne javában pipált, amikor megérkeztek. Csupa ránc arca azonban mintegy varázsütésre megszépült, amikor Janást felismerte. Hosszan hálálkodott neki is, meg a fiatalembernek is, aki a zsákokkal, zacskókkal megrakott taligát tolta, s láthatóan igencsak beleizzadt. Egyesével ujjongott mindennek, amit lepakoltak. Aztán tésztát gyúrt, cigánykenyeret sütött, azon frissiben felvágta és finom tejföllel kente meg jó vastagon a szeleteket. Pázsithagymával, kakukkfűvel hintette be, majd asztalhoz invitálta őket.

– Oda volt a becsületem, veszélyben az életem – mesélte vacsora után, amikor Dezső a menekülés utáni életéről faggatta. – Épp azok csúfoltak meg, akik jól ismerhettek fiatalasszony korom óta. Soha egyikük ellen sem vétettem, mégis kolduskenyérre juttattak. Itt is hiába kerestem napszámot, gyanús idegen voltam. Kénytelen voltam kapuról kapura járni, hogy valami alamizsnán mégiscsak eltengődjek. Volt, hogy kutyát uszítottak rám, volt, hogy gyerekek hajigáltak. Nem adtak jó szívvel semmit sem. Egyszer egy gazdasszony nagy kegyesen egy lábasnyi, teljesen odakozmált káposztafőzeléket adott oda nekem. „Nesze vidd, az edényt is megtarthatod!" – mondta. – Úgy képzeld el fiam, hogy szinte szénné égett az étel, s a főzőedény alja is hasznavehetetlenné lett. Legalábbis is úgy tűnt. Megenni nem tudtam, ami benne volt, de a lábast, könnyekkel küszködve, nagy dühömben fényesre sikáltam. Másnap aztán visszavittem a gazdasszonynak, s elmondtam, hogy ilyen főzeléket, amit ő adott, még sohasem ettem. Érthet-

te így, úgy is, de úgy értette, ahogy kellett. Nagyon elszégyellte magát, s nem hitt a szemének a lábasára nézve. Szebb, mint újkorában! – lelkendezett. Rögtön adott kolbászt is, szalonnát is, úgy bocsátott utamra. Ő aztán elmondta, mutogatta az ismerőseinek, hogy milyen csodát tettem a főzőedényével, s attól kezdve egyre másra hozták nekem az ajándék ételeket. Mind ehető volt, de pusztulatnak álló edényekben, fazekakban, lábosokban hordták hozzám. Mindet megköszöntem, s homokkal, fémforgáccsal, maghéjakkal, sóval, miegyébbel oly tisztára csiszitolva adtam vissza, hogy sorra elképedtek. Megkedveltek, megsüvegeltek. Azóta is becsben tartanak. Olyan szakmám lett, ami eltart. Több is, mint szakma! Tisztává tenni, küldetés.

Másnap, hazafelé bandukolva, miközben hosszan beszélgettek Minca anyóról, Janás hirtelen témát váltott:

– Kegyetlen volt az a lány, még ha csinos is bizonyára…

Dezső az első pillanatban nem is értette, miféle lányról van szó. Kikerekedett szemmel nézett a cigányra, aki végül megszánta, s megtoldotta az előbbieket.

– Hát az a lány, akibe szerelmes voltál, s aki kiadta az utadat. Ilyen fejveszett kocsmázásba, bűnbeesésbe, kártyázásba oly fiatalon, mint te, csak nagy szerelmi csalódás viheti az embert.

Dezső nem tiltakozott, de nem is válaszolt. Janás pedig nem erőltette. Hosszú percek némasága után, ami alatt csak a taliga kerekének nyikorgása hallott, újra megszólalt.

– Olyan szekér után pedig, amely nem akar felvenni, ugyan minek futni?

Janás figyelte a fiú arcának minden rezdülését. Látta, hogy jó nyomon jár.

– Hanem hiszen láthattad te is – törte meg ismét a csendet, amikor egy könnycsepp is megjelent a fiú szemzugában –, ami az egyik embernek vicek-vacak hulladék, az a másiknak érték. Amit gazdáig azért adtak oly szívesen, mert a maguk számára semmi hasznát nem látták, Minca néninek igazi kincset jelentenek. Neki megélhetést, megbecsülést hoz, amit mások kidobtak volna… Te is lehetsz másoknak fontos, egy másik lánynak a legfontosabb… Most boldogtalan vagy, sajnálod magadat, gyűlölöd az egész világot, pedig ott van a közeledben az a lány is, aki neked rendeltetett. Boldogság az is – még ha nem is hiszed – ha másokat teszel boldoggá. Gondold végig, s hamar kitalálod, melyik az a lány, amelyik leginkább rászorulna és sóvárog a te szeretetedre!… Biztos nem ő a legszebb, nem ő a leggazdagabb (legalábbis pénzben semmiképp sem az), mások talán lenézik, csúfolják. Lehet, hogy te is ezt tetted, pedig a lelke patyolatfehér. Aki felemeli a porból a szívét, azt olyan ragaszkodással veszi majd körül élete végéig, hogy mindenki az irigye lesz.

Janás elhallgatott. Tudta, hogy a magvas gondolatokat csak a csend érlelheti tetté. Félórányi keréknyikorgás után azonban tovább ütötte a vasat.

– Ne azt nézd, hogy ki tetszik neked, hogy kiért verseng a többi legény! Tisztának lenni hivatás! Ki az, aki a legtisztább azok közül, akit egyik legény sem becsül méltóképpen? Nemcsak ruhára, lélekre is? Tisztának lenni hivatás! Találkoztál már többször is a lánnyal, aki képes lenne tégedet is tisztává tenni: kocsmától, kártyától, gazemberkedéstől távol tartani. Szerintem már számtalanszor jelét is adta, hogy szerelmes beléd, de szavakba persze nem merte önteni, közeledni sem mert, félt a visszautasítástól, hogy szavaiddal vagy tetteddel beszennyezheted… Örülnék, hogyha megneveznéd. Gondolkozz csak bátran! – bíztatta a fiút, akinek arcán a töprengés fehérét a felismerés pirosa kezdte átfesteni.

Csak háromszor kellett „Tudod-e már?" – nógatással szólalásra bírni, amíg végre tényleg megtörte a csendet.

– Alighanem Piri lesz az – mondta a fiú kissé bizonytalanul, majd pár perc múlva a leghatározottabban jelentette ki:

– A szabóné lánya, a Piri az!

Janás, látva a fiú csillogó szemét, átvette tőle a taliga szarvát. Elégedetten mosolygott maga elé, mint aki egészen bizonyos: ezt az ügyet is megoldotta…